

ДЕМОКРАТИЗМ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ А. С. МАКАРЕНКА ЯК ОСВІТЯНСЬКОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*Рибалка В. В.
Київ, Україна*

Аналіз соціально-психолого-педагогічної системи А. С. Макаренка в контексті реалій сьогодення призводить до думки, що його теорія і практика виховання особистості у колективі має пряме відношення до проблеми розвитку сучасного громадянського суспільства і особистості громадянина. До такого висновку в останні роки приходять різні науковці, зокрема Л. І. Гриценко, яка стверджує, що «відношення, які функціонують у закладах педагога-новатора, ...створили, по суті, прообраз моделі майбутнього громадянського суспільства» [1]. На наше переконання, великий педагог створив саме демократичну освітянську модель розвитку громадянського суспільства і особистості громадянина, яка продемонструвала свою незаперечну ефективність в умовах післяреволюційного та післявоєнного відродження країни у 20-30-х роках минулого століття.

Цьому відповідає розуміння педагогом основних принципів створення і функціонування колективу в його колонії та комуні, таких як: а) об'єднання учнів спільною метою, працею та загальною організацією колективу; б) розуміння колективу як частини суспільства, що пов'язаний з усіма його іншими колективами, завдяки чому кожний його член включається у суспільство, країну і більш широкий цивілізаційний та історичний контекст життя; в) досвід колективного життя включає в себе дуже складні колективні рухи, що базуються на функціях розпорядження, обговорення, голосування, підпорядкування меншості більшості, товариша товаришу, контролю, відповідальності і узгодженості дій; г) самоврядний організм колективу володіє органами управління і координації, які уповноважені представляти інтереси всіх членів колективу, забезпечувати досягнення цілей спільної праці, презентувати обов'язок і честь колективу тощо [2].

Важливим вихідним пунктом системи А. С. Макаренка є спрямованість на досягнення виховного ідеалу, в якості якого він вбачав особистість «культурного працівника» і громадянина. Досягнення цього ідеалу можливе тільки в умовах включення індивідуального життя учня в соціальне, колективне, суспільне, народне життя як вищої форми буття людини. Головним для здійснення проекту виховання культурного громадянина і працівника є впевненість педагога в тому, що здоров'я, благополуччя, щастя окремої особистості можливі лише за умови їх

наявності у мільйонів інших людей. Інакше кажучи, виховання молоді має носити колективний, суспільний, демократичний характер.

Згідно із зазначеними положеннями, педагогічний колектив на чолі з директором закладу здійснює організацію поведінки шкільного колективу як розвиваючої юної особистості життєтворчої соціально-психолого-педагогічної демократичної системи.

Відповідно до наукових поглядів видатних зарубіжних і вітчизняних мислителів, передусім Д. Дьюї, А. С. Макаренка визначає принципові засади своєї соціально-психолого-педагогічної системи, зокрема: регулярне проведення зборів усього шкільного колективу як вищого органу самоврядування; створення первинних колективів, різновікових загонів, на основі постійного ділового, дружнього, побутового й ідеологічного об'єднання учнів; вибори центрального уповноваженого органу усього колективу – ради командирів, що відбувається на загальних зборах шляхом голосування персонально по кожному кандидату з числа найкращих учнів; визначення шкільного центру з числа успішно діючих командирів тощо.

Педагогічна майстерність директора та вчителів школи полягає в тому, щоб, зберігаючи жорстке співпідпорядкування, відповідальність, дати широкий простір суспільним силам школи, колективній думці учнів, педагогічному колективу, шкільній пресі, ініціативі окремих осіб і розгорнутій системі шкільного самоврядування. І, головне, з чого, на переконання А. С. Макаренка, доцільно починати, це ставити загальну колективну мету, формулювати план її досягнення, здійснювати проект усім диференційованим шкільним колективом, для чого потрібні обговорення нагальних шкільних проблем, актуалізація інтересів, розробка проектів – через добре організоване спілкування на всіх рівнях колективу для реалізації перспектив завтрашньої радості, середньої і дальньої перспектив.

Головним органом самоврядування є загальні збори членів усього колективу, які збираються в період організації і проривів у роботі установи, але не рідше одного разу на тиждень, а в інші часи не рідше двох разів на місяць. Тобто загальні збори виступали засобом неперервної соціальної, демократичної роботи вихованців! На початку півріччя збори обирають такі органи самоврядування, як рада колективу (рада командирів), санкомісія, госпкомісія тощо. З їх числа обираються найбільш гідні лідери загонів, які входять у раду командирів. При цьому здійснюються функції контролю і відповідальності, що органічно вплетені у діяльність колективу, в якому успіх або невдача відбувається на очах комунарів. Відповідно до цього, керівництво закладу у випадках незадовільної роботи ставить питання про переобрання уповноважених через голосування членів шкільного колективу.

Поряд зі структурою, колектив характеризується системою взаємодій та взаємозалежностей. А. С. Макаренко намагався якомога більше переплести взаємозалежності, взаємодії між членами колективу. Таким чином здійснювалася продуктивна та ефективна колективна роботи, з чого власне і складався демократичний стиль діяльності шкільного колективу [2].

А. С. Макаренко показав, що особливий демократичний тип організації шкільного дитячого колективу може виступати ефективним механізмом, певною суспільною, демократичною за своєю суттю, матрицею, чинником розвитку сутнісних людських якостей, соціальним геномом (фенотипом), організмом, завдяки чому репродукуються, створюються особистості із високими людськими характеристиками, що випускаються у доросле суспільство як повноцінні громадяни і працівники.

Отже, у соціально-педагогічній системі А. С. Макаренка передбачені і діють конкретні соціально-психолого-педагогічні принципи, процедури і технології, демократичні за своєю суттю, що є ефективними для розвитку особистості від рівня неповнолітнього правопорушника до статусу комунара, громадянина, трудівника як суб'єкта громадянського суспільства і професійного товариства. Це виховний «вибух» як метод мотиваційно-сміслового перетворення юної особистості, техніка цілепокладання через формування перспектив і проєктів, інформаційно-пізнавальні методи систематичного вивчення особистості вихованця у колективі, конституційно-організаційні методи паралельної дії та психолого-педагогічного впливу на розвиток особистості у колективі, естетично-стверджуючі методи створення позитивного емоційного тону (мажору), краси колективної дії тощо.

Цілком очевидно, що суть створеної великим педагогом гуманістичної, демократичної системи виховання і життя молоді в колонії та комуні суперечила реальному політичному устрою авторитарної країни. І хоча в ній все ж таки містилися певні формальні елементи авторитарності, проте вони суттєво не впливали на її демократичну сутність. В цілому, риси системи великого педагога перегукуються із принципами та процедурами сучасної демократії, з ознаками особистості громадянина і громадянського суспільства в таких демократичних країнах, як Швейцарія, Німеччина, Японія, про що свідчить визнання його системи в цих країнах [2].

Про перспективність проведеної А. С. Макаренко роботи свідчать також праці видатних педагогів і психологів – В. О. Сухомлинського, А. В. Петровського, І. П. Іванова, І. А. Зязюна, І. Д. Беха, О. А. Захаренка, М. П. Щетиніна, У. Глассера та багатьох інших науковців і практиків, ідеї яких можуть бути корисними для побудови не тільки освітянської моделі, але і дієвого дорослого громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гриценко Л. І. Педагогіка А. С. Макаренка: виховання, спрямоване у майбутнє // *Витоки педагогічної майстерності: Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2014.* <https://www.google.com.ua/search>
2. Рибалка В. В. *Самонавчання демократії юної та дорослої особистості: метод. посіб.* Київ : Талком, 2019. 208 с.

МАКАРЕНКО – ЕСКІЗ НООСФЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Самодрин А. П.
Дніпро, Україна*

Такого стану світоглядного хаосу і, в тому числі, в педагогічній свідомості, який нам випадає пережити нині, історія ще не знала. Адже всі «педагогічні теорії» до XXI століття обслуговували «цивілізації присвоєння», де домінувала «метода присвоєння» знань – звідси непередбачуваність освіти майбутнього для нашого часу, зростання видового поля науки й титулованих докторів без належного просування вперед їх доктрин. Для слабкої душі настає етап невизначеності шляху, для сильної – етап самоактуалізації й самоствердження людської думки – й по суті самої людини, бо саме у процесі роботи думки вивищуються найсуттєвіші її риси – *радість життя*, захоплююча дух *сила пізнавального розуму*, *гармонія* як хвильовий хронотоп в «симфонії часу» (педагогіка «мажору», «завтрашньої радості» особистості вихованця – за А. С. Макаренком [1; 2; 3; 4]).

Життя – активна форма існування матерії, що на вершині еволюції чинить науковий шлях розуму, який прокладає особистість і цим творить його *смысл*. Стараннями сильних, ноосферно (за В. І. Вернадським) просвітлених душ здоровий розвиток науки неодмінно прокладе дорогу людству до згармонізованої *проектами освіти* ноосфери в нетрях біосфери. Іншого шляху для *наукової думки* не існує, адже вона – породження природи, а природа протиприродно не діє. Життя – надскладний каталіз поміж геологією і космосом, де людина і її розум – головний автокаталітичний чинник змін у біосфері [6].

Біосфера – область земної кори, задіяна всілякими трансформаторами, які перетворюють космічні випромінювання в діючу земну енергію. Особистість людини – один із таких трансформаторів, що нині перебуває на етапі зростаючої ноосфери і своїм розумом змушує процеси перетворення надбань фундаментальної науки та інноваційних інтелектуальних технологій у вирішальний фактор еволюції, будуючи *нову цивілізацію*.